

Csala

Története¹

„Aki a cselédházak közül indul embernek, az kezdetben oly törvényszerűen lelöki magáról és elfeledi pusztai mivoltát, akár ebihal alakját a béka. Ez a fejlődés útja és nincs más út. Szívet és tüdőt kell cserélnie annak, aki puszták levegőjét elhagyja, különben elpusztul az új környezetben. S szinte a világot kell megkerülnie, ha újra vissza akar jutni.”²

Csala története külön fejezetet követel magának, hiszen igaz ugyan, hogy önkormányzatilag Császártöltéshez tartozik, fejlődése mégis sokban eltér tőle. Ennek oka leginkább abban keresendő, hogy teljesen más fejlődési szakaszokon ment át, mint a szomszédos falu. Csala pusztja sokkal korábban keletkezett. Három részből áll: *Kiscsala*, az 54. számú főút mellett, a falutól 4,5 km-re északra; *Közép-Csala*, a falutól 5 km-re keletre és *Nagy-Csala*, amely *Közép-Csalától* egy km-re keletre helyezkedik el. 1832-ig a kalocsai érsekség, majd a Kalocsai Székesfőkáptalan birtoka volt.

„Csala, pusztja, Pest-Solt vmgyében, Császártöltés helységgel határos. Kiterjedése 6660 hold. Földje sárga és fekete homok, s meglehetősen termékenyséű. Bírja a kalocsai káptalan.”³

Nevének keletkezését a néphagyomány a török időkhöz köti. A monda szerint ezen a tájon is harcok dúltak és a magyar had egy jól

kidolgozott hadicsellel a Vörös-mocsárba szorította a török sereget. Ennek a győzelemnek az emlékét hivatott őrizni a Csala helységnév. Ezen kívül még két másik ilyen nevű pusztja is van, Fejér megyében Székesfehérvár mellett és Tolna megyében Nagymányok egyik településrésze. Múltjuk rokon vonásokat mutat, mert a középkorig visszavezethető történelmük van. Erdélyben sem ismeretlen ez a név, ott Csala vitézről mesélnek.⁴ 1850 előtti sorsáról szinte semmit sem tudunk, ami biztos, hogy az érsekségtől a környék juhászai bérelték birkalegelőnek és ők laktak itt a családtagjaikkal. Német ajkú lakosa nem is igen volt. A régi családnevek sem utalnak német eredetre: Juhász, Kelemen, Korsós, Péter Szabó, Tóth, Vörös, Markó, Vancsik, Salac, Rác. Az első lakói Miskéről telepedhettek ide az 1780-as években, amikor *miskei gazdák bérelték* az érsekségtől legelőnek a területeket. Az 1850-es évektől már több írásos emléket is találhatunk, köszönhetően annak, hogy *megindult a káptalani erdőbirtok fejlesztése* és a munkálatokról készült feljegyzések az érseki levéltárba kerültek. 1895 körül a töltési gazdától elvéve egy kalocsai társaság kapta meg a bérletet. Ezekben az években kezdődött meg a mai *Kiscsala* kialakítása. A káptalan először cselédlakásokat, majd tiszti lakást építtetett és legvégül az uradalmi intéző számára is elkészíttették a kúriát. Ezzel meg-

oldhatóvá vált, hogy a káptalan saját kezelésébe kerüljenek a csalai földek. Az uradalmi cselédek leszármazottai ma is itt élnek. 1820-ban 49 fő, 1900-ban már 90 fő élt Kiscsalán. Ma kb. 120 személy lakja, köszönhetően a jó infrastrukturális ellátottságnak (vezetékes ivóvíz, telefonhálózat, szilárd burkolatú utak, közvilágítás, szelektív szemétszállítás).

Az erdőgazdálkodást a káptalan soha nem adta ki a kezéből, sőt gondoskodott arról, hogy mindig hozzáértő ember irányítsa a munkálatokat. Ennek köszönhető, hogy a fakitermelés összhangban állt a fásítási munkálatokkal. A futóhomok megkötése már akkor is fontos feladat volt. 1945 után, az államosítás során a csalai erdők az állami erdészet kezelésébe kerültek. A mezőgazdasági földterületek a földosztás során az itt élők tulajdonába kerültek, akik termelőszövetkezeti formában gazdálkodtak tovább. A fejlődés útja hasonló, mint Császártöltésé, igaz a központosítás miatt idővel minden szolgáltatás a faluba került (óvoda, iskola, orvosi rendelő, gyógyszertár, könyvtár.) Sajnálatos, hogy egyre kihaltabb lesz kicsiny településünk, mert a fiatalok számára nem vonzó ez a külterületi élet. Talpon maradásunk záloga az itt található természetvédelmi terület, a *Vörös-mocsár* szépségeinek bemutatása és a falusi turizmus felfejlesztése lehet. A felgyorsult, rohanó életmód mellett egyre többen választják pihenésüket a

1 Bánáti Miklós: Huszonkét évtized az új hazában, Császártöltés község történeti adataira 1744-1964-ig; Kecskemét, 1967.

2 Illyés Gyula: Puszták népe; 2. old.; www.mek.niif.hu; 2011. február 24.

3 Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára; Pest, 1851; 196. o.

4 Ld. 8. számú mellékletet

Erdősítés kapálása

természetbe való kikapcsolódást. Érdemes lenne erre az igényre építeni és így egyre több emberhez el lehetne juttatni szűkebb hazám, szülőföldem izgalmaiban, érdekességeiben bővelkedő történetét.

Helynevei⁵

Méhészlapos, Méhésház kút: Méhésház juhász-dinasztia tagjai után kapták nevüket, akik hosszú éveken át szolgáltak ezen a környéken.

Kárászkút: Kárász nevű pásztor használta ezt a részt legeltetésre és itatásra.

Száraz kút: Ez az elnevezés is egy pásztorember, Száraz István emlékére őrzi.

Kápolnás erdő: Középcsalától délkeletre helyezkedik el. Nevét a szántáskor előkerült leletek nyomán kapta. Egy valószínűsíthetően középkori kápolna romjai és a hozzá tartozó temető pihen a földben. A népi hagyomány szerint egy falu is állt mellette. A mondák szerint egy Árpád-házi herceg sírja fölé emelték a kápolnát. Ennek írásos nyomát azonban a korábbi kutatások nem találták sehhol. Sajnos szakszerű feltárása mind a mai napig nem történt meg.

Az „önkényes kincsvadászok” rendszeresen fosztogatják és féltő, hogy teljesen tönkreteszik.

Vörös-mocsár: Nevét valószínűleg az itt honos gyékény buzogányának ősszel látható vöröses színéről vagy a fiatal tőzegtalaj vörös árnyalatáról kaphatta.

Diófás út: Diófák által szegélyezett út, amely Szarkásról vezetett át Középcsalára.

Facskó dűlő: Facskó Péter az 1930-as években erdőőrként szolgált itt, az ő emlékére idézi ez a máig használatos elnevezés.

Lőtér dűlő: Katonai lövészgyakorlatokat tartottak ezen a részen az 1950-es évektől egészen a rendszerváltásig.

Az ördögsekerek nyomában...

„Az a dolgom, hogy hidat építsek a múlt és a jövő között. És hogy ennek a hídnek a pilléreibe beleépítsek mindent, amit a múltból a jövőbe átvinni érdemes.”⁶

Minden ember életében eljön egy olyan időszak, általában a harmincas-negyvenes évei közepén, amikor mérleget készít az elmúlt évek eseményeiről, történéseiről. Az ilyen pillanatokban óhatatlanul felvetődik benne a kérdés: ki vagyok, honnan jöttem, merre tartok. Elgondolkodik az addigi életéről, önmagáról, a kapcsolatairól, a céljairól. A szakirodalom ezt a jelenséget életközépi válságnak nevezi. Ez az állapot azonban nem betegség, hanem egy lehetőség a változásra, az újrakezdésre, a fejlődésre. Személyes tapasztalatból tudom, hiszen én ma-

Favágók a csalai erdőben

⁵ Forrás: Vigula Sándor, Rácz János visszaemlékezései

⁶ Wass Albert; www.citatum.hu; 2011. április 25.

gam is átéltem, mennyire új utat tud nyitni egy ilyen élethelyzet. Magánéleti válságomban, 16 év után újra iskolapadba ültem és tanulni kezdtem. Nemcsak a tananyagot, hanem önmagammat, a természeti és társadalmi környezetemet is. Újra felfedeztem az engem körülvevő természet csodáit, örülni kezdtem a tájnak, ahol élek, az embereknek, akik körbevesznek. A tanult hatására átformálódott a gondolkodásmódom és az értékrendem is. Számomra ez az útkeresés hozta el legnagyobb szerelmemet, a *helytörténeti kutatást*.

A jelen zűrzavaros pillanataiban egyszerűbbé fontossá vált a múltam, a gyökereim. Az elfeledett családi

históriák, titkok újra napvilágra kerültek, hogy elődeim életének felidézése által megérthetővé váljon a saját életem, a szűkebb és tágabb környezetem, lakóhelyem története és történelme. Szerencsések azok, akiknek a családjukban még van kihez fordulni, ha a régi időről szeretnének hallani, azonban mindannyiunk környezetében élnek olyan idős emberek, akik szívesen mesélnek a tovatúnt évekről. Nemcsak a családon belül kell keresgélni, ki kell tágitani a látókörünket és meg kell találni azokat az embereket, akik segíteni tudnak abban, hogy *közös múltunk emlékei által, újra el tudjuk helyezni magunkat a világban*. Kutatásom során sikeresen „meg-

fertőztem” a közvetlen környezetemet, elsősorban a családomat, de az ismerőseimet is. Napi beszédtemává lépett elő az anyaggyűjtés. Édesapám megkereste a szomszédságban élő időseket egy-egy jóízű beszélgetésre, édesanyám a helyi könyvtárban kutakodott, a párom régi térképeket gyűjtött, a fiam az interneten keresgélt, a barátaim a saját családjukban kérdezősködtek. Az így összegyűjtött információk elolvasása, rendszerezése és feldolgozása, kiegészítése az én feladatomban lett. Meglepődve vettem észre, hogy sokkal több anyag jött össze, mint amennyit a jelen feladathoz fel tudok használni, így megfogalmazódott bennem egy könyv megírásának gondolata, amelyben részletesen, közérthetően és olvasmányosan bemutatnám szülőföldem történetét. Az előzetes kutatómunka során, szerény számításaim szerint, közel ötven embert sikerült megmozgatnom a „jó ügy” érdekében. Függetlenül a pályázat eredményétől, ezt igazi sikerként könyvelem el. Ezáltal bebizonyosodott, hogy anyagi érdek nélkül is össze lehet fogni egy kis közösséget, csak meg kell találni azokat a célokat, amelyekért az emberek hajlandóak kibújni a „csigaházaikból”. A mai, rohanó világban még inkább szükség van arra, hogy az embereknek megmutassuk, *az igazi boldogság és öröm nem az anyagi dolgokban rejlik, hanem az emberi kapcsolatokban, a közösségi létben*. Az ember alapvetően társas lény. Nem élhet csak a maga szűk kis világában, ki kell mozdítani a televízió elől, újra meg kell tanítani szeretni és tisztelni a szülőföldjét. El kell mesélni az őseink küzdelmes életét, újra fel kell szítani a közönyösség és fásultság hamuja alatt parázsló emberi érzelmeket és meg kell mutatni, milyen nagy dolgokra képes az ember, ha össze tud fogni a társaival.

„Csak a vér s a nyelv tudja összetartani az embereket s a közös múlt emléke. Ha ez megszűnik, fölbomlik a világ.”⁷

(A cikkben megjelent képek a Császártöltés lakók és a Császártöltéshez kötődők által a www.csaszartoltésiek.hu oldalra elküldött képekből kerültek felhasználásra.)

Cséplés

⁷ Wass Albert; www.citatum.hu; 2011. április 23.

Melléklet

Csala vitéz mondája

„Átellenben a híres homorodalmási barlanggal emelkedik egy sugár magas szikla, olyan sugár, mint egy torony. Ennek a sziklának Csala tornya a neve.

Messze földön híres vitéz volt Csala. A tatárjárás idejében ő vezette a *vargyasi* népet a tatárok ellen. Egyszer azonban olyan nagy erővel támadtak a tatárok *Vargyasra*, hogy a népnek vissza kellett húzódnia az erdőbe, ottan is az *almási barlangba*. A tatárok nyomon követték a menekülő népet, megszállták a barlang vidékét, s úgy várták, hogy majd az éhség kikergeti a barlangból őket.

Telt, múlt az idő, bizony már fogyatékán volt az élelem. Már-már azon gondolkodtak, hogy kimennek a barlangból s kényre-kegyre megadják magukat, de a tatároknak sem volt ám valami sok ennilójuk. Mindent elraboltak az egész környéken, s már messze földre kellett menniük élelemért. Észrevették ezt a *vargyasiak*, s egy vén lány mit gondolt, mit nem, azt a kicsi lisztet, ami még megmaradt, hamuval összegyúrta, nagy kenyeret sütött belőle, akkorát mint egy taligakerék. Ezt a nagy kenyeret beleszúrta egy hosszú rúdba, kinyújtotta a barlang száján, s a tatárok szeme láttára jó sokáig forgatta-kerengette. Bezzeg, hogy a tatárok azonnal felszedelőzködtek s eltakarodtak a barlang tájáról. Hej, lett erre nagy öröm! Felké-

Hirmann Gyuri bácsi a középcsalai határban

szülődtek a *vargyasiak* is, meg aznap haza akartak menni. Am Csala vitéz megállította a népet a készülődésben.

– Várjatok, atyafiak – monda – Ravasz a tatár, ne higgyünk neki! Hadd látom, hogy csakugyan eltávolodtak-e?

Azzal kapta-fogta magát, kiment a barlangból, felmászott arra a magas sziklára, felállott a tetejére, úgy nézett végig az erdőn, meg azon túl is. Látta az erdővidéki falvakat, és híre-pora sem volt a tatároknak. Nagy örömé-

ben hirtelen megfordult a barlang fele, de csak annyit kiálthatott:

– Nincs már tatár, indulhatunk!- Abban a pillanatban lefordult a szikla tetejéről, s szörnyű halálnak halálával halt meg.

Nagy jajszóval, keserves sírással temették el Csala vitézt a *vargyasiak*. Még ma is emlegetik a nevét, s nem felejtik el soha, mert a sziklát, melynek tetejéről leest, Csala tornyának hívják ma is.⁸

RÁCZ-VIGULA HAJNALKA: 1972. május 8-án születtem Kecelen. A felhőtlen gyermekkoromat Császártöltésen töltöttem, majd Kecskeméten a Katona József Gimnáziumban érettségiztem, utána közel húsz évig Kecelen éltem. Immár hat éve a két település között, „félúton”, a Vörös-mocsár mellett, egy alig száz főt számláló kistelepülésen, Kiscsalán lakom. Felnőtt fejjel, sokévnnyi kihagyás után ültem vissza az iskolapadba. A bajai Eötvös József Főiskolán diplomáztam, andragógia szakon. A tanulmányaim idején – kiváló tanárain ösztönzése nyomán – vált szenvedélyemmé a helytörténeti kutatás. Szívesen beszélgetek a környezetemben élő idős emberekkel, hiszen remek történeteket mesélnek a régmúlt időkről. A száraz adatok és tények így válnak élővé, szerethetővé és átadhatóvá. Jelenleg a Császártöltéshez tartozó Kiscsalán, az Apró Gombok Egyesületnél dolgozom közösségi munkásként, a Nemzeti Művelődési Intézet kulturális közfoglalkoztatási programjának keretein belül.

8 viziboszorkany.honlapepito.hu; 2011. április 23.